

Lese og skrive med norske forfattere

Denne gang: Lie - «Familien på Gilje»

Innhold:

- Les teksten: Innledning til «Familien på Gilje».
- Les teksten: Teksten på originalspråket.
- Samtale om teksten: Snakk om ord og begreper.
- Les teksten: Les i ett minutt. Kort versjon.
- Les teksten: Les i ett minutt. Utvidet versjon.
- Leseforståelse: Finn ordene som mangler.
- Leseforståelse: Svar på spørsmål til teksten.
- Leseforståelse: Sett setningene i riktig rekkefølge.
- Lesetrening: Les teksten (utvidet tekst)
- Skriveoppgave: Hvordan er det å bo på en gård på 1800-tallet?
- Skriveoppgave: Skriv om samfunnet på Lies tid.
- Skriveoppgave: Muntlig-/skriftlig – Gjenfortell innledningen av «Familien på Gilje» skriftlig, eller muntlig for en klassevenn.
- Skriveoppgave: Finn ut mer om Jonas Lie.
- Tegning: Lag en tegning av stedet i innledningen av «Familien på Gilje».
- Spørsmål til teksten: Lag spørsmål, og spør en klassevenn. Skriv ned.
- Leseforståelse: Hvilke ord passer i teksten? Carlsten-versjon (3 alternative ord).
- Om Jonas Lie og romanen «Familien på Gilje».
- Sitater av Jonas Lie.
- Lærerveiledning.

Jonas Lie - «Familien på Gilje»

Oppgave ____: Les teksten.

Det var en klar, kald ettermiddag oppe i fjellbygden. Luften lå frostblå med lette rosentinter over alle de skarpe kanter, skar og topper, der som en rekke gigantiske snøskavler tårn i tårn svimlet opp imot horisonten. Nedenunder klappet bakker og ller bygden til med hvite vegger, stedvis trangere og trangere, nærmere og nærmere, alltid mer stengende.

Snøen var kommet sent det år, men lå til gjengjeld nå julemåneden gikk inn, så tung på furu og gran at den bøyde både bar og kvist. Bjørkelundene stod til livet i snøen, bygdens små skifertekte husklynger lå halvt nedgravd med fonner tyngende over takene. Inngangen til gårdstunene var dype oppmåkte hulveier, hvorav grinder og gjerdestolper stakk opp hist og her som sunkne båtmaster.

Snøplogen var nylig gått i Kongeveien, og oppe på kompanisjefsgårdens bratte, røde teglsteinstak holdt man på å skuffe ned de store, frosne skavler som hang faretruende utovertakrennen.

Sjefsgården lå særlig fremragende i bygden. Den var rødmalt og forskriftsmessig opptømmret som de fleste av den slags ennå for en menneskealder tilbake.

Over det nedføkne hagestakitt lå skaren med spor av kjelkemeier og ski like oppunder vinduskarmen og smårøk i nordavinden der ute i solen.

Jonas Lie - «Familien på Gilje»

Oppgave ___: Les teksten på språket fra forfatterens tid.

Det var en klar, kald Eftermiddag oppe i Fjeldbygden. Luften laa frostblaa med lette Rosentinter over alle de skarpe Kanter, Skar og Toppe, der som en Række gigantiske Sneskavler Taarn i Taarn svimlede op imod Horisonten. Nedenunder klappede Bakker og Lider Bygden til med hvide Vægge, stedse trangere og trangere, nærmere og nærmere, altid mere stængende.

Sneen var kommet sent det Aar, men laa til Gjengjæld nu, Julemaaneden gik ind, saa tung paa Furu og Gran, at den bøiede baade Bar og Kvist. Bjerkelundene stod til Livet i Sneen; Bygdens smaa skiffertækkede Husklynger laa halvt nedgravede med Fonner tyngende over Tagene. Indgangene til Gaardstunene var dybe opmaagede Hulveie, hvoraf Grinde- og Gjerdestolper stak op hist og her som sunkne Baadmaster.

Sneplogen var nylig gaat i Kongeveien, og oppe paa Kompagnichefsgaardens bratte, røde Teglstenstag holdt man paa at skufle ned de store, frosne Skavler, der hang faretruende udover Tagrenden.

Chefsgaarden laa særlig fremragende i Bygden. Den var rødmalet og reglementmæssig optømret som de fleste af den Slags endnu for en Menneskealder tilbage.

Over det nedføgne Havestakit laa Skaren med Spor af Kjælkemeier og Ski næsten lige opunder Vinduskarmen og smaarøg i Nordensnoen der ude i Solen.

Jonas Lie - «Familien på Gilje»

Oppgave ___: Snakk om ordene og begrepene i teksten.

Hva betyr «gigantiske snøskavler mot horisonten»?

Hva betyr «bøyde både bar og kvist»?

Hva betyr «skifertekte husklynger»?

Hva betyr «hist og her»?

Hva betyr «forskriftsmessig opptømret»?

Hva betyr «nedføkne hagestakitt»?

Andre ord og uttrykk som vi må finne ut av?

Jonas Lie - «Familien på Gilje»

Oppgave __: Prøv å oversette originalteksten til dagens norsk.

Jonas Lie - «Familien på Gilje»

Oppgave ___: Hvor mange ord klarer du å lese på ett minutt?

	<u>Ord:</u>
Det var en klar, kald ettermiddag oppe i fjellbygden. Luften lå frostblå med lette rosentinter over alle de skarpe kanter, skar og topper, der som en rekke gigantiske snøskavler tårn i tårn svimlet opp imot horisonten. Nedenunder klappet bakker og lier bygden til med hvite vegger, stedvis trangere og trangere, nærmere og nærmere, alltid mer stengende.	10 20 30 38 48 56
Snøen var kommet sent det år, men lå til gjengjeld nå julemåneden gikk inn, så tung på furu og gran at den bøyde både bare og kvist. Bjørkelundene stod til livet i snøen, bygdens små skifertekte husklynger lå halvt nedgravd med fonner tyngende over takene. Inngangen til gårdstunene var dype oppmåkte hulveier, hvorav grinder og gjerdestolper stakk opp hist og her som sunkne båtmaster.	67 79 89 97 104 111 120
Snøplogen var nylig gått i Kongeveien, og oppe på kompanisjefsgårdens bratte, røde teglsteinstak holdt man på å skuffe ned de store, frosne skavler som hang faretruende utover takrennen.	129 135 145 148
Sjefsgården lå særlig fremragende i bygden. Den var rød malt og forskriftsmessig opptømmret som de fleste av den slags ennå for en menneskealder tilbake.	156 164 171
Over det nedføyne hagestakitt lå skaren med spor av kjelkemeier og ski like oppunder vinduskarmen og smårøk i nordavinden der ute i solen.	180 188 194

Hvor mange ord klarte du?

1. gang: _____ 2. gang: _____

Jonas Lie - «Familien på Gilje»

Oppgave ___: Hvilke ord mangler?

Det var en klar, kald ettermiddag oppe i fjellbygden. Luften lå frostblå med lette rosentinter over alle de _____ kanter, skar og topper, der som en rekke gigantiske snøskavler tårn i tårn svimlet opp imot horisonten. Nedenunder klappet bakker og lier _____ til med hvite vegger, stedvis trangere og trangere, nærmere og nærmere, alltid mer stengende.

Snøen var _____ sent det år, men lå til gjengjeld nå julemåneden gikk inn, så tung på furu og gran at den bøyde både bare og kvist. Bjørkelundene stod til _____ i snøen, bygdens små skifertekte husklynger lå halvt nedgravd med fonner tyngende over takene. Inngangen til gårdstunene var _____ oppmåkte hulveier, hvorav grunder og gjerdestolper stakk opp hist og her som sunkne båtmaster.

Snøplogen var _____ gått i Kongeveien, og oppe på kompanisjefsgårdens bratte, røde teglsteinstak holdt man på å skuffe ned de store, frosne _____ som hang faretruende utover takrennen.

Sjefsgården lå _____ fremragende i bygden. Den var rødmalt og forskriftsmessig opptømret som de fleste av den slags ennå for en menneskealder _____.

Over det nedføkne hagestakitt lå skaren med _____ av kjelkemeier og ski like oppunder vinduskarmen og smårøk i nordavinden der ute i solen.

Hvor passer ordene inn i teksten ovenfor? Kryss ut.

livet	tilbake	nylig	spor	skarpe
særlig	bygden	skavler	dype	kommet

Jonas Lie - «Familien på Gilje»

Oppgave ___: Svar på spørsmålene. Bruk hele setninger.

Hvor starter historien?

Når hadde snøen kommet dette året?

Hvor holdt de på å skuffe snø ned fra taket?

Hvordan så sjefsgården ut?

Hva var det spor etter ned den snødekte bakken?

Jonas Lie - «Familien på Gilje»

Oppgave ___: Stedsskildringer. Forklar muntlig eller skriftlig.

Bjørkelundene stod til livet i snøen, bygdens små skifertekte husklynger lå halvt nedgravd med fonner tyngende over takene.

Snøplogen var nylig gått i Kongeveien, og oppe på kompanisjefsgårdens bratte, røde teglsteinstak holdt man på å skuffe ned de store, frosne skavler som hang faretruende utover takrennen.

Jonas Lie - «Familien på Gilje»

Oppgave ___: Stedsskildringer. Lag en tegning utfra skildringen.

Bjørkelundene stod til livet i snøen, bygdens små skifertekte husklynger lå halvt nedgravd med fonner tyngende over takene.

Snøpløgen var nylig gått i Kongeveien, og oppe på kompanisjefsgårdens bratte, røde teglsteinstak holdt man på å skuffe ned de store, frosne skavler som hang faretruende utover takrennen.

Jonas Lie - «Familien på Gilje»

Oppgave ___: Sett setningene i riktig rekkefølge.

Sjefsgården lå fremragende i bygden.

Det var en kald ettermiddag i fjellbygden.

Bjørkelundene stod til livet i snø.

Det var spor etter kjelker og ski.

Snøplogen hadde nylig gått i Kongeveien.

Jonas Lie - «Familien på Gilje»

Oppgave ___: Les teksten (utvidet tekst).

Det var en klar, kald ettermiddag oppe i fjellbygden. Luften lå frostblå med lette rosentinter over alle de skarpe kanter, skar og topper, der som en rekke gigantiske snøskavler tårn i tårn svimlet opp imot horisonten. Nedenunder klappet bakker og lier bygden til med hvite vegger, stedvis trangere og trangere, nærmere og nærmere, alltid mer stengende.

Snøen var kommet sent det år, men lå til gjengjeld nå julemåneden gikk inn, så tung på furu og gran at den bøyde både bar og kvist. Bjørkelundene stod til livet i snøen, bygdens små skifertekte husklynger lå halvt nedgravd med fonner tyngende over takene. Inngangen til gårdstunene var dype oppmåkte hulveier, hvorav grinder og gjerdestolper stakk opp hist og her som sunkne båtmaster.

Snøplogen var nylig gått i Kongeveien, og oppe på kompanisjefsgårdens bratte, røde teglsteinstak holdt man på å skuffe ned de store, frosne skavler som hang faretruende utover takrennen.

Sjefsgården lå særlig fremragende i bygden. Den var rødmalt og forskriftsmessig opptømt som de fleste av den slags ennå for en menneskealder tilbake.

Over det nedføyne hagestakitt lå skaren med spor av kjelkemeier og ski like oppunder vinduskarmen og smårøk i nordavinden der ute i solen.

Det var den samme kolde, leie nordentrekk som, hver gang gangdøren fikk opp, også brakte kjøkkendøren innenfor til å gjøre det samme, og, om den ikke lukkedes igjen, snart etter også en eller dør ovenpå, - og så kapteinen til å fare rød og hissig ned fra kontoret og forhøre og dominere over hele huset om hvem som hadde gått der først, og hvem som hadde gått der sist. Han kunne aldri begripe hvorfor de ikke holdt døren igjen, skjønt tingen var den aller begripeligste av verden, - at låsen var gammel og glippende, og at kapteinen aldri ville koste smed på en ny.

Nede i stuen på en plass mellom sofaen og ovnen satt kapteinsfruen i en gammel brun verkenskjole og sydde. Det var en høy, stiv skikkelse med et utpreget, men magert, fortørket ansikt, minen for nærværende bekymringsfullt opptatt av et intrikat studium, - muligheten av atter å få satt en ny, holdbar lapp i finalen på Jørgens bukser. De var alltid bunnløse nesten til å fortvile over.

Jonas Lie - «Familien på Gilje»

Oppgave ___: Lag din egen tekst om hvordan det var å bo på en gård på 1800-tallet.

Jonas Lie - «Familien på Gilje»

Oppgave ___: Gjenfortell innledningen på «Familien på Gilje» med dine egne ord. Skriftlig eller muntlig, eller begge deler.

Jonas Lie - «Familien på Gilje»

Oppgave ____: Finn ut mer om Jonas Lie. Skriv.

Jonas Lie - «Familien på Gilje»

Oppgave ___: Lag en tegning fra stedet beskrevet i innledningen på «Familien på Gilje».

Jonas Lie - «Familien på Gilje»

Oppgave ___: Lag spørsmål til «Familien på Gilje». Spør en klassevenn.

Ditt spørsmål:

Klassevennens svar:

Ditt spørsmål:

Klassevennens svar:

Ditt spørsmål:

Klassevennens svar:

Ditt spørsmål:

Klassevennens svar:

Ditt spørsmål:

Klassevennens svar:

Jonas Lie - «Familien på Gilje»

Oppgave ____: Hvilket ord passer i teksten? (Ring rundt rett ord.)

Det var en klar, kald ettermiddag oppe i fjellbygden. Luften lå frostblå med (tunge – lette – runde) rosentinter over alle de skarpe kanter, skar og topper, der som en rekke gigantiske snøskavler tårn i tårn svimlet opp imot horisonten. Nedenunder klappet (veier – bakker – elver) og lier bygden til med hvite vegger, stedvis trangere og trangere, nærmere og nærmere, alltid mer stengende.

Snøen var kommet (tidlig – senere – sent) det år, men lå til gjengjeld nå julemåneden gikk inn, så tung på furu og gran at den bøyde både bar og (kvist – tre – karmen). Bjørkelundene stod til livet i snøen, bygdens små skifertekte husklynger lå (halvt – helt – over) nedgravd med fonner tyngende over takene. Inngangen til gårdstunene var dype oppmåkte hulveier, hvorav grinder og gjerdestolper stakk (ned - opp – over) hist og her som sunkne båtmaster.

Snøplogen var nylig gått i Kongeveien, og oppe på kompanisjefsgårdens bratte, (svarte – røde – blå) teglsteinstak holdt man på å skuffe ned de store, frosne skavler som hang faretruende utover takrennen.

Sjefsgården lå særlig fremragende i bygden. Den var rødmalt og forskriftsmessig opptømret som de (fleste – mange – flere) av den slags ennå for en menneskealder tilbake.

Over det nedføyne hagestakitt lå skaren med spor av kjelkemeier og ski (langt – like – stort) oppunder vinduskarmen og smårøk i nordavinden der ute i solen.

Jonas Lie - «Familien på Gilje»

Oppgave ___: Tegn portrettet av Jonas Lie.

Jonas Lie - «Familien på Gilje»

(Side 2 til skrivning av egen tekst.)

Jonas Lie - «Familien på Gilje»

Jonas Lie

Jonas Lie ble født 6. november 1833 i Modum utenfor Oslo. Han var embetsmannssønn. Lie flyttet litt rundt i landet i oppveksten på grunn av farens stillinger, bl.a. i Tromsø og Husnes i Sunnhordland.

Lie ville først bli sjøoffiser, men måtte slutte fordi han var så nærsynt. Han utdannet seg derfor som jurist. Han giftet seg med sin kusine Thomasine, som han fikk fem barn med.

Jonas Lie døde i Stavern 5. juli 1908.

Jonas Lie blir regnet som en av de fire store forfatterne i den nyere litteraturen i Norge. Vi sier ofte at han tilhørte realismen i litteraturen, det betyr at han skrev om virkelige situasjoner og forhold i samfunnet på den tiden han levde, 1800-tallet. Lie ville sette fingeren på ting i samfunnet som var urettferdig og negativt, for å få folk til å tenke og prøve å gjøre noe med det som ikke var rett.

Lie var først og fremst romanforfatter. Han skrev om temaer som ikke så mange hadde gjort før, og han gjorde det på nye måter. Lie var spesielt flink til å skildre steder, personer, forhold og miljøer. Han er den i Norge som først innfører den impresjonistiske måten å skrive på. Dette kommer særlig fram i «Familien på Gilje».

Romanen «Familien på Gilje»

Jonas Lie skrev ofte om hvordan folk hadde det i samfunnet. Romanen «Familien på Gilje» kom ut i 1903, og er en av de mest kjente som Lie skrev. Her beskriver han også spesielt hvordan kvinnene kunne ha det på den tiden. De ble ofte tvunget til å gifte seg, for å få en mann som kunne ta seg av dem og forsørge dem. Dette skjedde ofte mot kvinnenens vilje, og førte gjerne til at kvinnene levde ulykkelige liv.

«Familien på Gilje» skildrer også hvordan folkene i en familie måtte jobbe hardt og kjempe for å få et bedre liv.

Bilde av Jonas Lie fra rundt 1903..

Utsnitt fra tegning i «familien på Gilje». Tegnet av Erik Werenskiold i 1903.

Jonas Lie - «Familien på Gilje»

Oppgave ___: Sitater av Jonas Lie. Les og lær.

Men menneskene tåler ikke å ha det altfor godt.

Små forhold gjør dessverre små folk, store skulle gjøre dem annerledes.

Folk som føler evner og har tro på seg selv, er ikke misunnelige.

Det er bestandig det som er forbudt, som vi blir dyktigst i.

Usynlig, og dog alltid til stede som en stille ånd i huset, - er det ikke det beste som kan sies om en kvinne?

Jonas Lie - «Familien på Gilje»

Lærerveiledning:

Jonas Lie skrev romanen *Familien på Gilje*, som kom første gang ut i 1883. Handlingen skjer i Valdres på en embetsmannsgård i 1840-årene.

I romanen får vi en fremragende beskrivelse av familiens liv og kår, og hvordan folket der kjemper for å klare seg best mulig og gi døtrene sine en god start i livet, og få dem «godd gift». Det er også et underliggende tema hvordan gi døtrene alternative veier i livet enn det som var vanlig.

Romanen gir gode eksempler på hvordan skildre steder, personer, relasjoner og miljøer. «Familien på Gilje» blir også regnet som en av de beste impresjonistiske verkene i norsk litteratur. Dette kan brukes i undervisningen i forhold til sjanger, skildring og historisk bakgrunn.

Øvingsarkene i dette opplegget vil passe best for elever i 5. – 7. trinn. Med tilpasninger kan de nok også brukes ned i 4. klasse, og videre opp på 8.-9. trinn. Tekstene er bearbejdet litt med hensyn til språk for å tilpasses elevene de er beregnet på.

Hensikten med forfatterserien:

Norge har hatt mange dyktige forfattere opp gjennom tiden. I våre tider blir ofte mange av disse forfatterne glemt. En av hensiktene med denne serien er å bringe disse forfatterne fram i lyset igjen, slik at dagens barn og unge kan bli kjent med dem og hva de skrev. Det er mye vi kan lære av disse forfatterne, både i forhold til språk, sjanger, historie, innhold, form, og aktualitet.

Tanken er også at tekstene i denne serien kan brukes i arbeidet med å utvikle lese- og skriveferdighetene til elevene. Det er laget varierte oppgaver, med tanke på å trene lesehastighet, leseforståelse, ord- og begrepsforståelse/-innlæring, skriveferdighet, faktainnhenting, sette seg inn i datidens samfunn, skildring muntlig/skriftlig/visuelt, mm. Opplegget er også laget slik at det kan tilpasses ulike nivå i klassen, og brukes etter behov.

Språkutvikling:

Tekstene viser hvordan språket var på forfatterens egen tid. Her er det mye som kan tas opp i forhold til språkets utvikling: for eksempel stor bokstav på substantiv, kommaregler, ord som af (=av), der (=som), lidt (=litt), sit (=sit t), d inne i ord (fuld, ind), j for y (øjnene), æ for e (Æbler), lange setninger, delt inn med komma heller enn punktum. Læreren har her mye å velge ut i med tanke på å vise elevene forskjellene på språket da og nå.

Bruken av tekstene

Tekstene i denne serien er hentet fra innledningene til verker av kjente forfattere. De viser hvordan kjente forfattere har startet sine litterære verk. Hva kan vi lære av disse av disse i måten de innleder verkene sine, miljø- og personbeskrivelse, sjanger, språklige virkemidler, og lignende.

Jonas Lie - «Familien på Gilje»

Forskjellige måter å bruke teksten:

1. Til lesetrening: Lese teksten for å bli kjent med den.
 - a. Lese teksten stille, alene.
 - b. Lese teksten høyt sammen i gruppe eller klasse.
 - c. Lese med læringsvenn: Den ene for den andre, og bytte.
 - d. Gjenfortelle teksten for læringsvenn med egne ord, muntlig/skriftlig.
2. Til samtale:
 - e. Bruk teksten som utgangspunkt for å miljø, tiden det er skrevet i, temaet, skildringer, språklige virkemiddel, o.l.
 - f. Bruk ordene og begrepene i teksten til å bevisstgjøre og utvide ord- og begrepsforrådet.
3. Trene lesehastighet.
 - g. Hvor mange ord klarer eleven å lese på ett minutt?
 - h. Repetert lesing, for å øve opp ordgjenkjenning og lesehastighet.
4. Til trening av leseforståelse
 - i. Lese teksten, og finne ut hvilke ord som mangler.
 - j. Svare på spørsmål til teksten.
 - k. Sette setninger i kronologisk rekkefølge.
 - l. Lage egne spørsmål til teksten, som eleven bruker til å spørre en annen elev i klassen.
 - m. Finne ut hvilket ord i parenteser som gir mest mening i sammenhengen. Denne oppgavetypen er kjent fra Carlstens lesetester.
5. Til skrivetrening:
 - n. Som utgangspunkt for å lage egen fortelling fra tiden teksten er skrevet.
 - o. Gjenfortelle teksten med egne ord, skriftlig eller muntlig.
 - p. Finne ut mer om forfatteren av teksten, og skrive faktatekst.
6. Til kreativ utfoldelse:
 - q. Lage en tegning for å illustrere handlingen i teksten.
 - r. Tegne etter skildringer i teksten.

Dette er noen forslag til hvordan bruke teksten til lese- og skrivetrening, samt samtale og bevisstgjøring omkring innholdet teksten.

Ellers finnes det nok uendelig med andre måter å bruke teksten på, men her håper vi å ha gitt et knippe forslag som kan være nyttige og utviklende for elevene disse tekstene kommer til å bli brukt på.

Lykke til med det gode lese- og læringsarbeidet.

Med beste hilsen

Olav Kåre Kløvning

Netteleven.no

Jonas Lie - «Familien på Gilje»

Kilder:

Nasjonalbiblioteket. Utdrag fra [«Familien på Gilje»](#).

[Wikisource.org](#) : [«Familien på Gilje»](#) på originalspråket

[Wikipedia.no](#) – Fakta om Jonas Lie.

[Store Norske Leksikon](#) – Informasjon om Jonas Lie.

NDLA – [«Familien på Gilje»](#) - Kampen for et bedre liv.

En masteroppgave om Erik Werenskiold og [Familien på Gilje](#). Av Cathrine Jacobsen.

Stavanger Kulturhus – [Les en klassiker](#): Om «Familien på Gilje» og Jonas Lie.

Erikstad og Dersyd: [Jonas Lie](#)